

УДК 378.027. 004.7/477+4

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.2.15>**Н. І. Мельник**

доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри іноземної філології факультету лінгвістики
та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ПОСТПАНДЕМІЇ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Автором здійснено аналітичний огляд наукових досліджень українських та європейських науковців із проблеми трансформації вищої освіти в період пандемії та після її завершення; виокремлено основні напрями досліджень, проведено їх аналіз. Здійснений авторами аналітичний огляд проблем трансформації вищої освіти в українському та європейському вимірах у період пандемії та постпандемії дозволяє виокремити такі основні напрями: увага українських дослідників зосереджена на моніторингу та визначенні викликів, бар'єрів, труднощів, що виникають в умовах пандемії та після її завершення, а також частина досліджень присвячена соціально-емоційному стану студентів та викладачів; натомість європейці працюють над розв'язанням таких проблем, як психологічні проблеми студентів та викладачів під час карантину; якості вищої освіти в умовах соціального дистанціювання; особливості організації освітнього процесу в умовах дистанційної освіти й удосконалення форм налагодження взаємодії студентів та викладачів із метою забезпечення такого ж якісного освітнього процесу; діагностика позитивних та негативних наслідків пандемії та вимушеного соціального дистанціювання.

Основними викликами для українських закладів вищої освіти на початку пандемії стали: методична готовність викладачів до здійснення дистанційного навчання; для європейської університетської освіти – пошук удосконалення форм дистанційної освіти та забезпечення якості. Особливе завдання даного дослідження полягає також у підготовці методологічного концепту щодо прогнозування подальшого розвитку та трансформації вищої освіти, формує основу для реалізації наукових досліджень практико-орієнтованого принципу, що ґрунтуватимуться на реальній практичній діяльності та виникатимуть із запитів освітньої практики сучасних закладів вищої освіти. З огляду на окреслене, в умовах сьогодення проведене аналітичне дослідження потребує подальшого теоретичного та методологічного осмислення і розширення, проведення емпіричних наукових пошуків, що і становить перспективу подальших наукових розвідок.

Ключові слова: вища освіта, трансформації, виклики та перспективи, наукові дослідження в Європі, постпандемічний період.

Постановка проблеми. За останні три роки в системі вищої освіти відбулися форсовані трансформації в різних її структурних складниках (мережа закладів, механізми функціонування університетів та закладів вищої освіти різних рівнів акредитації, форми, методи і засоби організації освітнього процесу тощо), що пов'язані насамперед із викликами, що постали перед українською системою вищої освіти зокрема та світовою загалом через поширення коронавірусу та запровадження карантинних заходів у кожній із країн. Колосальні виклики, що змусили вищу освіту реагувати на карантинні обмеження, через соціальне дистанціювання переформатовуватись на нові форми організації освітнього процесу у форсованому режимі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науковій літературі останнім часом активно обговорюються проблеми зміни концепції функціонування системи вищої освіти в новому вимірі, у вимірі широкого застосування комп'ютерів, їхніх технологій, систем дис-

танційного навчання, різних освітніх електронних та мережевих ресурсів, платформ дистанційного навчання тощо, у вимірі повсюдної діджиталізації та глобалізації освіти тощо. Серед досліджень увагу привертають роботи, присвячені вирішенню цієї проблеми (О. Анісімов, С. Братченко, В. Панок, В. Слободчиков, В. Леві, Ю. Швалб). Більшість з указаних авторів зосереджують увагу на дослідженні в основному прикладних аспектів експертної діяльності у сфері освіти, оминаючи її теоретичні засади.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей трансформації вищої освіти в період пандемії та після неї.

Результати досліджень. Пандемія COVID-19 триває вже другий рік, що суттєво вплинуло на освітній процес в Україні. В Україні, за практикою зарубіжних країн, заклади освіти також були тимчасово закриті, 2019/2020 навчальний рік було завершено в дистанційному режимі. Дистанційний режим навчання, нові вимоги до забезпечення освітнього процесу стали викликом для вітчизняної системи

освіти. Пандемія вплинула на звичні режими життя студентів, їхніх родин, викладачів, зумовила далекосяжні економічні та суспільні наслідки, загострила низку соціально-економічних питань, серед яких: рівність доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання та неоднаковий доступ до якісного інтернету); надання освітніх послуг студентам з особливими освітніми потребами (студенти з певними нозологіями не мають можливості отримувати освітні послуги дистанційно); інші соціально-економічні проблеми, зумовлені пандемією. Уряд України досить швидко й адекватно відреагував на нові виклики, здійснив заходи, необхідні для забезпечення неперервності освітнього процесу. У період тривалого карантину в інтернеті стали доступними ресурси-заняття в цифровому форматі, онлайн-ресурси для дистанційного навчання [1, с. 7751]. У звіті ЮНЕСКО за 2012 р. було проаналізовано зміни, які запровадили уряди різних країн щодо організації навчального процесу під час карантину, після чого було розроблено подальші рекомендації міжнародних організацій щодо дистанційного навчання. Звернули увагу на те, які проблеми та складнощі виникають зі здоров'ям та безпекою в усіх учасників навчального процесу. Експертами ЮНЕСКО було проаналізовано вплив пандемії на якість та доступність освіти [2; 3]. Аналіз рішень уряду України з вересня 2020 р. до травня 2021 р., а також рекомендацій Міністерства освіти і науки (далі – МОН) та Міністерства охорони здоров'я [4; 5; 6], які надавалися з вересня 2020 р. до липня 2021 р., щодо організації дистанційного й очного навчання засвідчив, що в деяких закладах вищої освіти на навчання вийшла лише частина студентів і провчилася очно перші два тижні вересня, після чого навчання продовжилось в дистанційному форматі. Положення про оновлені умови організації дистанційного навчання з'явилося лише 16 жовтня 2020 р. – через півтора місяця після початку навчання [6]. Варто зазначити, що це положення існувало ще із 2013 р. та містило загальні рекомендації щодо організації, забезпечення та технологій дистанційного навчання. Наказом МОН від 8 вересня 2020 р. № 1115 були додані лише деякі зміни, які стосувалися організації дистанційного навчання в різних навчальних закладах, зокрема у професійно-технічних [5]. Однак інших суттєвих змін положення не містило. Лист із рекомендаціями на основі цього положення було розіслано закладам загальної середньої освіти лише на початку листопада [4]. Рішенням уряду від 11 листопада 2020 р. було скасовано розподіл на зони за епідеміологічним рівнем і було встановлено, що всі заклади освіти, окрім закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної та спеціалізованої мистецької освіти, можна відвідувати лише у складі 20 осіб. Відповідно до цього МОН надало

рекомендації для закладів професійно-технічної, передфахової та вищої освіти із 16 листопада вести змішане навчання за умови не більше ніж 20 осіб в одній групі [4]. У період із початку пандемії та пізніше активізувались і дослідження українських науковців щодо викликів, зумовлених жорстким локдауном. Перші моніторингові дослідження було проведено групою авторів на чолі з Н. Мельник, О. Ковтун, І. Рогальською-Яблонською, С. Гринюк, І. Постоленко [8, с. 7754], А. Єлінською [9], А. Олешко [10; 11] та іншими. Особливості формування освітнього маршруту студентів у закладах вищої освіти як засіб подолання викликів в умовах пандемії було проаналізовано та представлено в попередніх наших дослідженнях та публікаціях за їхніми результатами [13, с. 97]. Проведене моніторингове дослідження дозволило встановити, що побудова освітнього маршруту студентів в умовах форсованого дистанційного вивчення іноземних мов відзначається як позитивними, так і негативними ознаками: з одного боку – це можливість студента гнучко планувати свою освітню діяльність, розподіляти навантаження та час на виконання завдань; з іншого – процес форсування характеризується психологічною напруженістю, необхідність швидко і гнучко реагувати на повідомлення й інформацію від викладача [13]. У науковій публікації «Особливості адаптації професорсько-викладацького складу гуманітарних дисциплін до роботи в умовах вимушеного соціального дистанціювання, спровокованого COVID-19 в українських вишах» авторами Н. Мельник, О. Ковтун, І. Рогальською-Яблонською, С. Гринюк представлено дослідження стану адаптивності викладачів до форсованого впровадження дистанційного навчання в умовах жорсткого локдауну, запровадженого через COVID-19. Дослідження передбачає багатогранне вивчення труднощів, з якими стикався і які долав педагогічний колектив викладачів гуманітарних дисциплін в українських ВНЗ для забезпечення навчального процесу в широкому дистанційному форматі в умовах пандемії COVID-19. Результати дослідження дозволили визначити:

1. Бар'єри для прискореного впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах в умовах вимушеного соціального дистанціювання (психологічні, соціально-економічні, педагогічні методи та бар'єри (методологічні), ІКТ та комунікативні, культурні й адміністративні бар'єри).

2. Особливості адаптації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, що викладають іноземні мови, а також представників адміністративного рівня та працівників кафедр дистанційної освіти тощо. Це такі особливості: примусове впровадження в навчальний процес широкого спектра засобів і платформ дистанційного навчання, швидке опанування вчителями

різних засобів і ресурсів дистанційного навчання, пристосування для проведення занять різними відеозасобами дистанційного навчання тощо).

3. Позитивні стратегії та практики українських вищих навчальних закладів для оптимізації управління швидким впровадженням дистанційного навчання в контексті вимушеного соціального дистанціювання через пандемію COVID-19 в адміністративному й індивідуальному контекстах (створення фокус-груп персоналу, які керують організацією дистанційного навчання, створення штатної групи, яка допомагає організувати процедуру роз'яснення щодо ефективного управління навчальним процесом із різних дисциплін тощо).

4. Оптимальні (якісні й ефективні) механізми подолання бар'єрів та труднощів прискореного впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах за різними блоками (психологічні, соціально-економічні, педагогічні методи та підходи, бар'єрні (методологічні), ІКТ та комунікативний, культурно-адміністративний бар'єри). На основі результатів дослідження група авторів запропонувала набір методичних рекомендацій та серію тренінгів з оптимізації управління впровадженням дистанційного навчання в умовах вимушеного соціального дистанціювання під час пандемії COVID-19 на різних рівнях: індивідуальному, адміністративному, колективному. Планується розробити дорожню карту оптимізації управління дистанційним та змішаним навчанням у вищих навчальних закладах у різних блоках, обговорити проблему дослідження в ширшому науковому масштабі в контексті подальших дій щодо вищих навчальних закладів в умовах вимушеної соціальної дистанції через пандемію COVID-19 [13, с. 103].

Наступним етапом дослідницької роботи, започаткованої Н. Мельник, було визначення О. Ковтун загального та комунікаційного впливів пандемії COVID-19 на вищу освіту: глобальний та український виміри. Результатами дослідження стали пропозиції щодо мінімізації ризиків комунікаційних бар'єрів за екстреного онлайн-навчання, викладачі гуманітарних спеціальностей повинні володіти розвинутою технічною компетенцією, бути гнучкими у використанні комунікаційних стратегій, звикнути до думки, що спілкування в інтернеті відрізняється від особистого спілкування, потрібна зосередженість на інформативних, а не емоційних результатах [8].

Наступний крок був здійснений у монографії «Виклики перед науково-педагогічними кадрами вищої освіти в Україні після пандемії: визначення та аналіз проблеми». У дослідженні Н. Мельник було визначено виклики перед науково-педагогічними кадрами закладів вищої освіти, природою яких є особливості професійної діяльності викладачів, та виклики перед науково-педагогічними

кадрами закладів вищої освіти, природою яких є особливості освітньої діяльності студентів, а саме:

1. Група 1 – мотивація професійної діяльності; переорієнтація організації професійної діяльності з дистанційного в офлайн-формат (підлаштування до нових часових рамок – тайм-менеджмент (якщо викладач працює з дому, йому не треба витратити час на дорогу); інший вид підготовки до пар, перелаштування роботи відповідно до нових умов (аудиторних) забезпечення ІКТ, оскільки не в усіх вітчизняних закладах вищої освіти 100% технічне забезпечення, викладач, який працює з дому, без зайвих перешкод міг представити презентацію, навчальний матеріал за темою тощо); психологічні аспекти повернення в роботу офлайн (за період соціального дистанціювання комунікативні аспекти спілкування змінилися – викладач працював не «на аудиторію», перелаштування на новий режим роботи безпосередньо чи опосередковано впливатиме на емоційний стан викладачів, що провокуватиме емоційне напруження тощо).

2. Група 2 – мотивація студентів (за результатами опитувань студентів, представленими у статті, мотивація до пізнавальної діяльності в них також знизилась, що пояснюємо не лише стресами, що спричинились вимушеним соціальним дистанціюванням, форсованим опануванням дистанційних платформ навчання, багатовекторністю інструктажів та швидкістю їх змін, але й тим, що студенти, які залишились удома, мали більше часу на підготовку, отже, можна було «відкласти навчання на потім» (за усним опитуванням студентів українських закладів вищої освіти); досить довгий час окремим адміністраціям ЗВО необхідно було витратити на визначення форм надання освітніх послуг, платформ організації дистанційного навчання (особливо тих дисциплін, що не були завантажені на дистанційну платформу); викладачам потрібен був час на опанування окремих платформ дистанційного навчання – реєстрацію на платформах, розроблення електронних ресурсів тощо [14, с. 136–138]. Усе це дозволило студентами сприйняти перший локдаун як канікули. Хоча варто підкреслити, що це не абсолютна більшість; організація режиму навчання – ще один виклик, який необхідно буде подолати науково-педагогічним кадрам після виходу з карантину (пов'язуємо цей виклик із тим, що викладачам доведеться не лише придумувати нові форми високої мотивації студентів до пізнавальної діяльності, але й давати чіткий інструктаж щодо термінів виконання завдань, підготовки до пар та порад щодо кращих способів опанування навчального матеріалу тощо); забезпеченість аудиторій засобами ІКТ тощо [14, с. 137].

На увагу заслуговують також наукові дослідження А. Єлінської [9], А. Олешко [10] й інші. Так, у праці А. Єлінської було зроблено припущення,

що в період після пандемії навчальним закладам може знадобитися визначити виклики, з якими вони можуть зіткнутися, і підготуватися до важких рішень у найближчі місяці. Керівникам університетів потрібно буде подумати про навчальний процес [9, с. 238]. У дослідженні А. Олешко визначено основні тенденції дистанційного навчання у вищій школі в Україні та світі в умовах пандемічних обмежень. Акцентовано на особливостях використання телекомунікаційних технологій, навчальних платформ і онлайн-курсів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладача та студентів. За допомогою методів анкетування розкриваються переваги та недоліки дистанційного навчання з погляду українських студентів, що важливо у формуванні студентоцентричної моделі вищої освіти. До переваг дистанційного навчання можна віднести гнучкий графік навчання, можливість поєднувати роботу та навчання, можливість опанувати додаткові компетенції, курси, хобі та підвищити мотивацію до самостійного навчання. Недоліки дистанційного навчання під час пандемії такі: технічні проблеми, неможливість доступу до інтернету, складність самостійного вивчення матеріалу, низький рівень знань викладачів та студентів інформаційних технологій. Визначено, що науково-педагогічні працівники потребують додаткового захисту під час пандемії. Необхідно покращити техніко-економічні, організаційні та психологічні умови праці, забезпечити мотивацію вчителів, надати їм матеріальні та нематеріальні стимули до якісної професійної діяльності та підвищення кваліфікації в дистанційному навчанні [10, с. 237].

В Україні також використовували міжнародні рекомендації ЮНЕСКО, міжнародних експертних організацій щодо організації дистанційного навчання, іноземні дослідження та вторинні дані [2]. Серед європейських досліджень група вчених Томаса Фарнелла, Ані Скледар Матієвіч, Нінослава Шуканця Шмідта підготувала аналітичну доповідь, яка надає синтез нових доказів того, як впливає COVID-19 на три специфічні аспекти вищої освіти в Європі: викладання та навчання; соціальний вимір вищої освіти (тобто вплив на малопредставлених, уразливих і незахищених учнів); мобільність студентів. На основі 14 опитувань швидкого реагування, проведених у 2020 р. університетськими мережами, студентськими організаціями та дослідниками, а також понад 50 журнальних статей, звітів та публікацій аналітичний звіт синтезує нові факти та надає рекомендації щодо політики та заходів, які необхідно вжити на конференції, стосовно рівня систем вищої освіти, а також вищих навчальних закладів [15].

Психологічний аспект щодо питання про емоційні стани, спричинені COVID-19 у студентів

коледжу, також досліджувався у працях М. Зело, Д.-В. Катнао, Ф. Валоні [16]; К. Ван, Р. Пан, Х. Ван, Ю. Тан, Л. Сюй, С.С. Хо та інших [17]; академічні та соціально-емоційні наслідки пандемії досліджували М. Султана, А. Кан, С. Хосен та інші [18].

Колективом авторів (М. Ромео, М. Еспес-Бальдо, М. Сорія) проаналізовано, якою мірою психосоціальні аспекти можуть характеризувати під час карантину афективні стани викладачів, адміністративного персоналу, а також студентів і аспірантів. На анкету відповіли 1 328 людей із громади Університету Барселони (UB) в Іспанії. Опитування було частково розроблено спеціально, збираючи показники, пов'язані із соціально-демографічними змінними, впливом COVID-19 на суб'єктів або в їхньому особистому контексті, психосоціальним контекстом співіснування й усвідомленої соціальної підтримки, характеристиками, пов'язаними з фізичним контекстом під час карантину. Окрім того, він включав два підтверджені інструменти: опитування «Взаємодія «робота – дім» Неймеген для іспаномовних країн» (SWING-SSC), підтверджене іспанською мовою, та PANAS, розклад позитивних і негативних впливів. Дерева класифікації та регресії (CART) були виконані, щоб визначити, які змінні краще характеризують рівень позитивних і негативних афективних станів учасників. Результати за групами показали, що в цій ситуації найбільше постраждали студенти (регулювання тимчасової зайнятості, вищі бали за негативну взаємодію «робота – дім і робота», нижчі бали за позитивну взаємодію «дім – робота» та негативні наслідки дистанційної роботи). Окрім того, вони повідомили про вищий середній бал у міжособистісних конфліктах і гірші показники щодо негативних афективних станів. Залежно від статі, жінки були тими, чиє довкілля, як було показано, частіше постраждало від пандемії і які демонстрували більше негативних наслідків дистанційної роботи. Загалом, учасниками з найвищими показниками негативних афективних станів були ті, хто відчув посилення конфліктів і високий негативний ефект від роботи, що поширюється на їхнє особисте життя. Навпаки, учасниками з найвищим рівнем позитивних афективних станів були ті, хто мав середній і низький рівень негативної взаємодії «дім – робота», старше 42,5 років й із середнім або високим рівнем позитивної взаємодії «робота – дім». Наші результати мають на меті допомогти вищій освіті задуматися про необхідність адаптації до цієї нової реальності, оскільки заклади, які йдуть в ногу з тенденціями, що розвиваються, зможуть краще залучати й утримувати всіх членів університетської спільноти в наступні роки [19].

Висновки. Здійснений аналітичний огляд проблем трансформації вищої освіти в українському та європейському вимірах у період пандемії та

постпандемії дозволяє виокремити такі основні їх напрями: увага українських дослідників зосереджена на моніторингу та визначенні викликів, бар'єрів, труднощів, що виникають в умовах пандемії та після її завершення, а також частина досліджень соціально-емоційного стану студентів та викладачів; натомість європейці працюють над розв'язанням таких проблем, як: психологічні проблеми студентів та викладачів під час карантину; якості вищої освіти в умовах соціального дистанціювання; особливості організації освітнього процесу в умовах дистанційної освіти й удосконалення форм налагодження взаємодії студентів та викладачів із метою забезпечення такого ж якісного освітнього процесу; діагностика позитивних та негативних наслідків пандемії та вимушеного соціального дистанціювання, спричиненого цією пандемією.

Основними викликами для українських закладів вищої освіти на початку пандемії стали: методична готовність викладачів до здійснення дистанційного навчання; для європейської університетської освіти це були – пошук удосконалення форм дистанційної освіти та забезпечення якості. На сучасному етапі подолання викликів перед вищою освітою в Україні увага дослідників спрямована на прогнозування подальших проблем, пов'язаних із втратою мотивації студентів до освітньої діяльності, зниженням продуктивності викладачів щодо викладацької діяльності; тоді як європейських – на прогнозуванні подальшої картини вищої освіти, її розвитку та трансформації в майбутньому, у перспективі на найближчі 5–10 років. Здійснене дослідження дає можливість українським науковцям, що працюють над проблемами подолання викликів, пов'язаних із соціальним дистанціюванням та втратою соціально-емоційного аспекту освітнього процесу, вибудувати вектор подальших шляхів та механізмів оптимізації організації вищої освіти в період після пандемії з урахуванням уже здійснених у європейських країнах досліджень та досвіду, отриманого за результатами таких досліджень.

Варто підкреслити, що особлива місія даного дослідження полягає також у підготовці методологічного концепту щодо прогнозування подальшого розвитку та трансформації вищої освіти, формує основу для реалізації наукових досліджень практико-орієнтованого принципу, що ґрунтуватимуться на реальній практичній діяльності та виникатимуть із запитів освітньої практики сучасних закладів вищої освіти. З огляду на окреслене, в умовах сьогодення, проведене аналітичне дослідження потребує подальшого теоретичного та методологічного осмислення та розширення, проведення емпіричних наукових пошуків, що і становить перспективу подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури:

1. Peculiarities of humanitarian disciplines high-school teaching staff adaptation to the work in the conditions of forced social distancing provoked by COVID-19 in Ukrainian universities / N. Melnyk et al. *ICERI 2020 : 13th annual International Conference of Education, Research and Innovation*. ICERI 2020 Proceedings. P. 7749–7758. URL: https://iased.org/concrete3/paper_detail.php?paper_id=85075.
2. Webinar: UNESCO Learning Cities respond to COVID-19. URL: <https://en.unesco.org/events/webinar-unesco-learning-cities-respond-covid-19> (дата звернення: 15.01.2022).
3. Annual Report 2019 – UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2020. URL: <https://uil.unesco.org/uils-annual-report-2019> (дата звернення: 15.01.2022).
4. Щодо організації дистанційного навчання: лист Міністерства освіти і науки України від 2 листопада 2020 р. № 1/9-609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-distancijnogo-navchannya>.
5. Деякі питання організації дистанційного навчання. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n2>.
6. Деякі питання організації дистанційного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 р. № 1115. (zareestrovano v Ministerstvi yusticii Ukraini, № 941/35224 від 8 вересня 2020 р.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-zareestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-94735224-vid-28-veresnya-2020-roku>.
7. Особливості функціонування системи освіти в умовах сучасних викликів. Пандемія COVID-19 як основний виклик системі освіти у 2020/2021 н. р. *Освітня аналітика України*. 2020. № 3 (10).
8. General and communication impacts of the covid-19 pandemic on higher education: global and Ukrainian dimensions / O. Kovtun et al. *INTED 2021 : 15th annual International Conference of Education, Research and Innovation*. ICERI 2020 Proceedings URL: https://iased.org/concrete3/paper_detail.php?paper_id=85075.
9. Yelinska A. Some issues on organization of educational process in higher educational institutions during pandemic. *Актуальні проблеми сучасної медицини : Вісник Української медичної стоматологічної академії. Гуманітарні та соціальні проблеми медицини, викладання у вищій медичній школі*. 2020. Т. 20. № 3. URL: <https://visnyk-umsa.com.ua/index.php/journal/article/view/325>.
10. Олешко А., Бондаренко С. Удосконалення системи дистанційного навчання у вищій школі в умовах пандемії COVID-19. *Проблеми*

- інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2020 р. Київ: КНУТД, 2020. 189 с. С. 78–79.
11. Олешко А., Ровнягін О. Антикризисна політика національних держав у контексті подолання соціально-економічних наслідків COVID-19. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.9.
 12. Learning cities: Drivers of inclusion and sustainability. 2020. URL: <https://uil.unesco.org/life-long-learning/learning-cities/learning-cities-drivers-inclusion-and-sustainability> (дата звернення: 15.01.2022).
 13. Мельник Н. Формування гнучкості освітнього маршруту студента у процесі вивчення іноземних мов в умовах форсованого дистанційного навчання. *Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості: збірник наукових праць / за заг. ред. О. Ковтун*. Київ: НАУ, 2020. С. 96–103.
 14. Мельник Н. Виклики перед науково-педагогічними кадрами вищої освіти в Україні після пандемії: визначення та аналіз проблеми. *Вища освіта в умовах пандемії / за заг. ред. Н. Ладогубець, А. Кокаревої*. Київ: Талком, 2021. С. 117–138.
 15. Farnel Thomas I, Ana Skledar Matijević, Ninoslav Šćukanec Schmidt. NESET Analytical report, 2021. *The impact of COVID-19 on higher education: a review of emerging evidence*.
 16. Zurlo M.C., Cattaneo Della Volta M.F., Vallone F. COVID-19 students stress questionnaire: development and validation of a questionnaire to evaluate students' stressors related to the coronavirus pandemic lockdown. *Front. Psychol.* 2020. № 11: e576758. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.576758.
 17. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China / C. Wang et al. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2020. № 17. P. 1729. DOI: 10.3390/ijerph17051729.
 18. Prevalence and predictors of post-traumatic stress symptoms and depressive symptoms among Bangladeshi students during COVID-19 mandatory home confinement: a nationwide cross-sectional survey / M.S. Sultana et al. *Child. Youth Serv. Rev.* 2021. № 122. P. 105880. DOI: 10.1016/j.childyouth.2020.105880.
 19. Impact of the COVID-19 Pandemic on Higher Education: Characterizing the Psychosocial Context of the Positive and Negative Affective States Using Classification and Regression Trees / M. Romeo et al. *Front. Psychol.* 2021. № 12. P. 714397. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.714397.

Melnyk N. The Higher Education transformation in the period of Postpandemia in modern scientific researches

The author carried out an analytical review of scientific research of Ukrainian and European scientists on the problem of transformation of higher education during the pandemic period and after its completion; the main directions of research are singled out, their analysis is carried out. The authors' analytical review of the transformation of higher education in the Ukrainian and European dimensions during the pandemic and post-pandemic will highlight the following main areas: Ukrainian researchers focus on monitoring and identifying challenges, barriers, difficulties arising in the pandemic and its completion, as well as part of the research on the socio-emotional state of students and teachers; instead, Europeans are working to solve problems such as: the psychological problems of students and teachers during quarantine; the quality of higher education in terms of social distancing; features of the organization of the educational process in terms of distance education and improving the forms of interaction between students and teachers in order to ensure the same quality educational process; problems of diagnosing the positive and negative consequences of a pandemic and the forced social distancing caused by this pandemic.

The main challenges for Ukrainian higher education institutions at the beginning of the pandemic were: methodological readiness of teachers to implement distance learning; for European university education, these were the search for improved forms of distance education and quality assurance. The special task of this study is to prepare a methodological concept for forecasting the further development and transformation of higher education, forms the basis for the implementation of research practice-oriented principle, based on real practice. Given the outlined, in today's conditions, the conducted analytical research requires further theoretical and methodological understanding and expansion, conducting empirical research, which is the prospect of further scientific research.

Key words: higher education, transformations, challenges and prospects, research in Europe, post-pandemic period.